

Horváth Teri: Sári-gyöp

A színész — a színpadon — szerepeiben éli az életét; újateremt alakokat, mozdulatokat, rég volt időket; mások sorsában, mások arcában mutatja fel újra meg újra magát. Az író is gyakran rokon mód beszél magáról, életeket hasít ki magából, hogy teremtet hősein keresztül megmutathassa egyetlen arcát. De van más lehetősége is: minden alakítást kerülve, minden szerepet elhárítva is vallhat: ez vagyok, ezen az úton jöttem, ez az én igazi valóm. S ha színész beszél így magáról, közvetlenül, teljes emberi őszinteséggel, talán még a nagy szerepeinél is teljesebben tudja felmutatni, írásban, a maga egyetlen életét.

Horváth Terikét, a színésznőt, nagy szerepekből ismerjük. Már az első magyar színesfilmből belénk ivódott a képe: testvércsillagával, Soós Imrével együtt tűnt fel a *Lúdas Matyi*ban. Sok-sok alakban találkoztunk véle azóta a színpadon, volt — többek között — Nyilas Misi és Szent Johanna és Pék Mária. Kedvezőbb csillagállásakor volt, hogy a hónap harminc napján 58 előadásban is játszott. S most, a nagy szerepek ritkulása idején, szükségét érezte, hogy írásban is elmondja a maga életét.

„Az én életem története” — hangsúlyozza az alcímben Horváth Teri. Az ő élete története, de nemcsak magáról beszél; az ősről és nemzedékéről az eleven jelenről is. Kiált a régen holt apák nevében, és keresi ritkuló nemzedéke igazát. Tisztasága, igazságkereső szenvedélye találta meg a kifejezés lehetőségét önéletrajzi vallomásaiban.

Mert igazában vallomás ez a könyv; líra, a maga és családja történetébe rejtve. A családja: egy a szegénység végtelen vonulásából. Az ősök mind-mind „jóról elkésett” kisemberek voltak, parasztok, csöszök, suszterek; születtek, haltak, életbe kapaszkodtak; történetüket csak a csöszkunyhóig, a földig, a kapanyélig lehet visszavezetni. Rokon sorsokról már sokat beszélt irodalmunk, de olyan lírával, olyan azonosuló szeretettel, olyan jelen levő emlékezéssel, mint Horváth Teri, még a nagyok is csak ritkán tudtak szólni. A szegénységet a szépségen keresztül mutatja fel. Arcokat, emlékeket idéz, mindig lírával, mindig szeretettel. „Vincénkről”, „Jancsinról” beszél, régi búcsúkat, karácsonyestéket idéz, s még a természet dolgairól is testvéri szeretettel beszél. A világban való nagy-nagy otthonossággal. Mintha csakugyan övé volna az egész világ; a föld a füvekkel, fákkal, s az ég temérdek csillagaival.

Gazdag életanyagából a jó rendező biztonságával válogat. Űgy ír, ahogy Móricz Zsigmond jellemezte a nőírókat: a kezébe vett lámpással, szegeletről szegeletre, emlékről emlékre világít, de csak az érdeemes, a jelenetbe is rendezhető mozzanatoknál időzik hosszabban. Nem leír, hanem elbeszél. S elbeszélő hangjának különös varázsa van. Valóságos, életbeli dolgokról szól, s történeteiből mégis mesei hangulat árad; feszült idegekkel, eleven, húsbavágó kérdésekről beszél, s mégis a fonóbeli mesemondó nyugalmas hangján. Megvan az a ritka képessége — erre már régebben is utaltak —, hogy a saját tegnapi életére is mesemondóként tud emlékezni; nála a leírt szó a beszélt szó közvetlenségével bír. Mintha csakugyan „fennhangon” írna; mintha szájról szájra mesét, vagy éppen balladát mondana. „Űgy mondom tollamba történeteimet — írja egyhelyt —, mintha mellettem állana valaki. Mintha hallgatna valaki... előtödulnak az én világomból asszonyok, emberek, jönnek-mennek, látni tudom őket, mint tesznek, vesznek. Hallom a hangjukat. Készítnek engem, róluk írnak, helyettük beszéljek...”

Igen, ez a küldetéstudat is belejátszik Horváth Teri szépírói vállalkozásába. Ír, mert szereti az emberi szót, akár a madarak énekét; ír, mert könnyebb a szív, ha kibeszéli magát; ír, hogy ne tűnjének el gondolatai nyomtalanul; s ír, mert ki szeretné beszélni a megölték és elnémulók igazát is.

Könyvének egyik legszebb részében a fényes szellők korát idézi. Erről is beszélt

már irodalmunk számos változatban, de Horváth Teri emlékezése újabb színekkel gazdagítja az alakuló képet. Szivárványos esztendők voltak: seregesen jöttek akkortájt a fiatal tehetségek, az ország minden tájáról, a nép minden rétegéből. Az egyik pesti bölcsész kollégiumban például, a József Attilában, három fiatal költő találkozott egy szobában: Juhász Ferenc, Nagy László és Simon István. A szomszédos színész kollégiumban, a Horváth Ádám népi kollégiumban is nagy volt a sereglés: az alapító tagok közül való Szirtes Ádám — többek között — Horváth Terikét mutatta be a társaknak. Horváth Terike, mint napos, Soós Imrének nyitott kaput. Soós Imre akkor jött a Hortobágyról, a konda mellől; pár hét múlva már négykezeset játszott a zongorán.

Tavaszi volt, történelmi tavasz: kinyíltak a szegénység előtt is a zárt aranykapuk; nyílhattak, lombosodhattak a vágyak. Akkor indult el Horváth Terike is a falujából, Rábatamásiból; akkor ébredt rá, hogy ő is valaki, hogy mennie kell, mert rendeltetése van. S akkor talált a kollégiumi közösségében igaz barátokra. S méltó célokra is. Természetes, hogy ezek az idők máig sem veszítették el ragyogásukat a szemében. Történelmi hangulatokat, tanárok, barátok arcát villantja, többek között Nádasdy Kálmán, Gellért Endre, Berek Kati, Szirtes Ádám arcát, s minden eddigi kísérletnél igazabban, teljesebben mutatja fel Soós Imre szivárványos alakját és fájdalmas tragédiáját. Olyan fejfát állít emlékezésében Soós Imrének, a korán pusztult színészóriásnak, mint Nagy László fejfásverseiben a sírba dőlt nemzedék-társaknak.

Horváth Teri keserűes emlékezése ezekben a fejezetekben hevül igazságtevő vallomássá. Amit Soós Imre sorsán keresztül, a szuverén ember bátorságával felvillant, az történelmi súlyú kérdés: miként alakult egy fényesen induló nemzedék sorsa. S egyben az író személyes kérdése is: miért, miként kerülhet szélre, perifériára egy fősodorban indult élet. Az élet változott, vagy a sodrás iránya?

A *Sári-gyöpnék* voltaképpen ez a legnagyobb kérdése. Ismételjük: történelmi nagy kérdése, amelyre választ kellene keresni a színház-történetnek és az irodalom-történetnek is.

A kérdés élő, a végleges feleletet majd az idő adhatja meg. Horváth Teri tudja, a nagy vállalkozásoknak még nem lehet vége. Változatlanul az életre szavazó lélek bizalmával vezeti tollát s vallja: „a legromgyosabb élet is többet ér a halálnál”. Nehéz helyzetek lehetnek, de az ember négyet számol, s minden megváltozhat. „Szeretem a csöndet — mondja egyik vallomásában —. Talán más lett a kor ízlése, de én hosszútáv futásra rendeztem be az életemet. Belátom bölcsen azt is, hogy ahol hegyek vannak, ott völgyeknek is kell lenniük. Biblikusan fogalmazva: hét bő esztendő hét szűk esztendő követ. Én tartalékokat magamnak annyi energiát, hogy a szűk esztendőkben kivárvam a bővebbeket.” (*Szépirodalmi*, 1978.)

CZINE MIHÁLY

Lényegében és krónikaszerűen

GRANASZTÓI PÁL: VÁROSOK, KÉPEK, ZENE

„Feljegyezni, megörökíteni eseményeket, történeteket, lényegében krónikaszerűen”, véli Granasztói Pál, könyve 117. oldalán, ez lehetett az írás eredete. De máris pontatlanul idézek: „Arra gondolok, hogy az írás eredeténél is ilyesmire lehetett.” Az emlékiratok kotta szerint játszó merevsége az, ami Granasztói könyveitől oly távol